

autorica opširno opisuje događaje poslije Martinovićeve urote i Kovačićeve suradnju s grofom Széchényijem.

Kovačićeve planovi nisu se ostvarili, i to, kako zaključuje Windischeva, zbog nedjelotvornog učešća javnosti, zbog odbojnosti latinskog jezika, koji se upotrebljavao u pripremnim radovima za institut (šira publika nije ga znala), te zbog preake orijentacije na javno pravo. No usprkos tome je »Diplomatičko-povijesni institut« važna etapa u razvoju mađarske građanske i nacionalne naučne misli.

Na kraju možemo napomenuti da ova Kovačićeve akcija nije ni prvi ni zadnji slučaj da se pojedinac prihvata inicijative i zadatka koji bi po svom opsegu i značaju pripadali u djelokrug neke veće institucije ili državnog organa. Autorica je uzela u obzir i činjenicu da su mnogi potezi izvjesnih ličnosti onoga vremena, pa tako i maloprije istaknuta Kovačićeve svjetovnost, bolje razumljivi tek kada ustanovimo da su zapravo dogovoreni u slobodnozidarskoj loži. O tome bi se moralo više čuti i u nekim raspravama o našoj — nimalo davnoj — prošlosti.

Ivan Filipović

IVAN BORSA, DIE GESCHICHTE DES HUNYADI-BRANDENBURGISCHEN FAMILIENARCHIVS. Archivalische Zeitschrift, Bd. 62 (1966), str. 144—168.

Mađarski arhivist Iván Borsa u povećoj raspravi prikazuje postanak, seobe i diobu arhiva obitelji Hunyadi-Brandenburg. Kako se dobar dio arhivskog materijala ovog arhiva odnosi na imanja u Hrvatskoj i jedan dio isprava nalazi se u Arhivu Hrvatske, bit će za nas zanimljivo na temelju ove studije u sažetim crtama pratiti sudbinu te arhivske građe.

1. U uvodnom dijelu rasprave autor govori o postanku arhiva obitelji Hunyadi koji prelazi u obitelj Brandenburg. Obitelj Hunyadi imala je svoje posjede od početka 15. stoljeća dalje u jugozapadnom i sjeveroistočnom dijelu Sedmogradske (Erdelja), zatim istočno od Tise, na češkoj granici i u srednjevjekovnoj Slavoniji. Janoš Hunyadi bio je 1446—1452. gubernator ugarsko-hrvatskog kraljevstva, zatim vrhovni kapetan Ugarske. Umro je brzo iza pobjede nad Turcima kod Beograda g. 1456. Njegova starijeg sina Ladislava dao je god. 1457. pogubiti kralj Ladislav zbog ubojstva Ulrika Celjskoga (1456. u Beogradu). Mlađi sin Matija Korvin postao je ugarsko-hrvatskim kraljem 1458. i vladao do 1490, a njegove i obiteljske posjede naslijedio je Ivaniš Korvin, oženjen Beatricom Frankopankom. Ivaniš umre god. 1504, za nekoliko mjeseci umre i njegov sin Kristofor, a Beatrica dobije od kralja Vladislava II preostale Ivaniševe posjede. God. 1509. ona se udala za markgrofa Jurja Brandenburškog, ali za godinu dana umre. Sada Hunyadijevi posjedi s bogatim arhivom prijeđu u ruke markgrofa. On je neko vrijeme ostao u Ugarskoj. Među ostalim, bio je i član skrbničkog vijeća malodobnog kralja Ludovika II, a zatim se god. 1525. povukao u svoju domovinu i odanle upravljao svojim dobrima u Ugarskoj i Hrvatskoj, dok nisu većim dijelom došla u turske ruke, a ostatak je rasprodao. Arhiv obitelji Hunyadi dopunjavao je ispravama i spisima svoga upravljanja posjedima ove obitelji dok su bili u njegovim rukama, a zatim su ulazile u arhiv isprave i spisi njegovih dobara u Šleskoj. Ovi spisi i isprave tako nastavlja arhivski materijal obitelji Hunyadi i čine njegov sastavni dio.

Građa ovog arhiva obuhvaćala je oko 1700 isprava (povelja) iz godina 1181—1526, zatim spise od više tisuća listova. Ove isprave služe za povijest obitelji Hunyadi. Tu je sačuvana obiteljska grbovnica (Wappenbrief), ovdje nalazimo najvažnije podatke o događajima iza smrti kralja Matije i o obitelji Ivaniša Korvina. Prigodom stjecanja raznih posjeda dolazili su Hunyadi u posjed isprava o tim imanjima. Gospodarski spisi dobara Gyula u Mađarskoj, Hunyada u Sedmogradskoj, Medvedgrada, Rakovca i drugih posjeda u Hrvatskoj (srednjovjekovna Slavonija!) pružaju izvanredan suvremeni izvor za eko-

nomsku povijest svoga doba u tim područjima, ujedno mogu poslužiti i kao izvor za mjesnu povijest.

2. U 1. dijelu rasprave autor opisuje stanje arhiva u Ansbachu (epoha Ansbacha) i sudbinu prvog dijela isprava.

Juraj Brandenburški je prenio arhiv svojih ugarskih i hrvatskih posjeda u svoj Ansbach u srednjoj Franačkoj, jugozapadno od Nürnberga. Iza smrti svoga brata Kazimira preuzeo je skrbništvo njegova sina Albrechta i preselio se u Plassenburg. I arhiv je prenio u Plassenburg. Ondje su spisi g. 1528. popisani i ostali su tamo do g. 1541. kad su vraćeni u Ansbach. Još prije mohačke bitke nastojao se Juraj Brandenburški riješiti svojih ugarskih i hrvatskih posjeda. Ne zna se da li mu je to posve uspjelo prije dolaska Turaka u te krajeve ili su izgubljeni turskom okupacijom. Uprava ovih posjeda posve prestaje vjerojatno još prije smrti markgrofa Jurja (1543) i tako je ovaj arhivski materijal postao »mrtvi dio« arhiva u Ansbachu.

Preko 200 godina nitko nije dirao u ovu arhivsku građu, dok nije god. 1770. arhivar posljednjeg markgrofa Ansbach-Bayreuth, Aleksandra, Filip Spiess otkrio da se u Ansbachu nalaze isprave koje se odnose na Ugarsku. Nato je ansbachski arhivar Gottfrid Stieber pregledao arhiv, odijelio isprave od spisa i za jedan dio isprava sastavio repertorij. Markgrof Aleksandar je odobrio rad. G. 1781. Stieber je isprave sredio po grupama, unutar grupa kronološkim redom i svaku pojedinu omotao u papir. Regeste i signature napisao je na omotnice i tako ih upisao u repertorij. Uz regist je opisao materijal isprave i pečat. Stieber je ovaj rad počeo u prosincu 1779, a završio ga je 16. II 1782. Za repertorij sa 1676 regesta načinio je kazalo (index) mjesta i osoba.

Sada autor opširno opisuje kako je dio arhiva došao u Beč i zatim u Budim. Spomenuti Filip Ernst Spiess predložio je da se za markgrofiju nevažne isprave predaju caru Josipu II, lenskom gospodaru markgrofa, ujedno kralju Ugarske. Markgrof Aleksandar se s tim složio. No Stieber je upozorio da među ispravama ima takvih koje se direktno odnose na kuću Brandenbur i njihove posjede i da takve ne treba predati. Nato je Stieber u svom repertoriju označio isprave koje su za predaju i koje treba zadržati. Listu za predaju pripremio je god. 1784. U nju su ušle 793 isprave. Markgrof Aleksandar pisao je početkom 1785. Josipu II da posjeduje mnogo isprava koje smatra vlasništvom cara i da je odlučio da mu ih preda. Nakon dopisivanja Spiessa i Mihaela Ignaca Schmidta, upravitelja Haus, Hof- und Staatsarchiva, predložio je Josip II da se dokumenti predaju njegovu poslaniku grofu Trautmannsdorfu, a zatim će ih donjoaustrijske vlasti srediti. Čini se da se Aleksandar nije s tim složio, jer mu kancelar Kaunitz piše 2. IX 1785. da isprave može dopratiti Spiess i šalje mu putnicu. Arhivari Spiess i Stieber nanovo su pregledali isprave u arhivu i Spiess je za mjesec dana izvršio reviziju i dopunu Stieberove liste. Neke je isprave izlučio, neke dodao te je njegova lista sada iznosila 803 isprave. Dodao je još drugu listu od 344 isprave i konačno treću od 12 papinskih bula i sve je zajedno na popisu bilo ubilježeno 1166 komada isprava. Spiess je 6. XI 1785. pošao na put i stigao 17. XI u Beč. Iza carinske procedure konačno je 23. XI predao te isprave.

Bečki arhiv nije polagao pravo na preuzete ugarske isprave i tražio je da u Beču ostanu samo one isprave koje dokazuju kraljevska prava na Bosnu, Dalmaciju i Srbiju. U ime ugarske i sedmogradske dvorske kancelarije preuzeo je isprave 15. XII 1785. registrator Adam Fabianics, a Kraljevsko ugarsko namjesničko vijeće pohranilo ih je u komorskom arhivu u Budimu. Dvorska kancelarija je naredila da se isprave srede, registiraju, dostave na uvid direktoru kraljevskih parnica (»causarum regalium«) i one koje se odnose na prava kraljevske krune pošalju natrag u bečki arhiv.

U ugarskom komorskom arhivu sređeno je 1166 isprava i složeno u 4 grupe: u veliku grupu ušle su jednostavne isprave (acta sic dicti archivi Onolzbaensis), u 3 manje grupe ušle su a) crkvene isprave, b) papinske bule s ispravama bratovština i c) javne isprave (acta publica). Velika grupa imala je

27 svežanja, a 3 male grupe po jedan svežanj. Unutar grupe isprave su sređene kronološki, numerirane po predmetima. Budući da je pod isti broj došlo po nekoliko isprava, predanih 1166 isprava dobilo je 985 brojeva. Ovih 30 svežanja uvršteno je u komorskom arhivu u zbirku Neoregistrata Acta u fascikle br. 1501—1530. U Beč je poslano 11 isprava koje se odnose na Osor, Cres, Pag i »Uzor« (možda Usora)¹

Elenhe komorskog arhiva pregledao je i Josip II. Budući da nije bilo više nikakvih drukčijih odredaba, isprave ansbachskog arhiva predane g. 1785. ostale su u komorskom arhivu u Budimu, izuzevši onih 11 koje su predane u Beč.

Međutim, ni u Budimu nisu isprave ostale kao jedna cjelina. Autor opisuje njihovu dalju sudbinu razdvajanja i selenja. 8. VIII 1850. preuzeli su Ivan Kuljević i Juraj Kontić od ravnatelja komorskog arhiva Ferencza Besze de Megyer i prenijeli među ostalim arhivalijama oko 240 isprava iz ansbachskog arhiva koje su se odnosile ponajviše na hrvatska (slavonska) Korvinova imanja.

God. 1874. je Gyula Pauler reorganizirao mađarski državni arhiv i kroz nekoliko godina stvorio diplomatsku zbirku od oko 25.000 isprava srednjeg vijeka pod registraturnom oznakom M.O.D.L. (Magyar Országos Diplomatikai Levéltár). U tu je zbirku uvrstio sve isprave predmohačke epohe iz raznih fondova i sredio ih kronološkim redom. Budući da su isprave iz Ansbacha sve iz tog perioda, došle su u tu zbirku i izmiješane s ispravama iz drugih fondova te je time posve razbijena njihova provenijencijska cjelina.

Kad je ban Khuen-Hédervári većinu isprava donesenih god. 1850 u Zagreb opet dao prenijeti u Budim, među njima su prenesene gotovo sve isprave iz prijašnjeg ansbachskog arhiva. U Zagrebu ih je ostalo 36 komada. U Budimu su bile ponovno uvrštene zajedno s drugima, bez obzira na provenijenciju, u diplomatsku zbirku, jer su potjecale iz doba prije 1526, i dobile signature br. 33.000—34.000.

Međutim, na temelju mirovnog ugovora iz god. 1947. u Parizu, prema kojemu se sav arhivski materijal koji je iza god. 1848. došao u Mađarsku ima vratiti u Jugoslaviju, opet su sve ove isprave — uz druge — 30. VI 1960. vraćene u Zagreb i danas se nalaze u Arhivu Hrvatske.

No ni isprave ansbachskog arhiva koje nisu predane Josipu II nisu ostale u Ansbachu. God. 1821. došle su u Bavorski državni arhiv u Münchenu, gdje su registrirane ugarske isprave činile poseban fond, dok su spisi uvršteni u fond »Brandenburger Literalien«. Ovdje je ovaj dio bio na miru nešto preko 50 godina. Tada je došao na red za zamjenu i seobu i ovaj materijal. I. Borsa veoma opširno i zalazeći u pojedinosti opisuje ovu akciju. Mi ćemo je izložiti u bitnim crtama.

3. Gyula Pauler je otkrio da se u Münchenu nalazi građa za mađarsku povijest. Kustos knjižnice Mađarskog nacionalnog muzeja Vilim Fraknoi je iza toga taj materijal proučio i pronašao u Münchenu još 548² registriranih isprava i nekoliko tisuća neregistriranih spisa, pisama i računa. On je predložio ministarstvu bogoštovlja i nastave da se ovaj Münchenski materijal zamijeni sa 237 arhivskih jedinica iz rukopisne zbirke mađarskog Nacionalnog muzeja. Ove kodekse iz 13—18. stoljeća kupio je u Augsburgu i Münchenu Nikola Janković i poklonio ih muzeju. God. 1877. počeli su dugotrajni pregledni i popisni radovi u Münchenu.

starstva vanjskih poslova Austro-Ugarske i Bavorske. Bavorska vlada je tražila još drugog materijala, jer da je ovaj ponuđeni premalo za zamjenu. Fraknói je dodao k ponuđenom materijalu još 186 isprava iz god. 1244—1765, ali i to je bilo premalo te su pregovori obustavljeni.

God. 1887. počeo je Lajoš Thallóczy, ravnatelj bečkog komorskog arhiva, zajedno s Alfredom Ritterom von Arneth, direktorom Haus-, Hof- und Staatsarchiva ponovno raditi na zamjeni. Iz građe dvorskog arhiva sastavili su listu od 136 isprava, 201 spisa i 3 tiskana komada, a iz komorskog arhiva 154 spisa koji su se odnosili na Bavorsku. Dakako da se Pauler složio s tom akcijom.

Sljedeće godine 1888. pošao je Thallóczy u München i ondje se s odgovornim arhivistima i ministarstvima dogovorio da se izvrši zamjena ako Beč dopusti da se materijal bečkih arhiva doda materijalu iz Budima. Međutim, u Münchenu su tražili još neke dopune iz mađarskog Nacionalnog muzeja i iz bečkih arhiva. Pregovori su se otegli sve do god. 1895. kad je konačno 18. X 1895. dovršena zamjena. Sanduk od 582 kom. arhivalija pod 539 brojeva predan je 6. XII Ministarstvu vanjskih poslova u Münchenu, a ono ga je diplomatskim putem otpremilo i 19. II 1896. isprave su stigle u mađarski državni arhiv.

Iz ovog je materijala 16 spisa iz vremena poslije mohačke bitke uvršteno u komorskom arhivu među NRA u fasc. 1530 br. 34—49, a ostale isprave u diplomatičku zbirku pod br. 37.559—37.565 i 37.580—38.096. Omotnice koje je bio ispisa arhivar Stieber stavljene su u NRA fasc. 1530.

4. U trećem dijelu rasprave I. Borsá opisuje pokušaj da i spisi ansbachskog arhiva koji su još bili u Münchenu dođu u Budim. Za njih je bilo dogovoreno da će se o njima voditi posebni pregovori. Ove upravne i gospodarske spise je arhivar Stieber u Ansbachu odijelio i sredo ih prema nekom principu pertinencije, a odnosili su se na Ugarsku, Hrvatsku (Slavoniju), Sedmogradsku i Šleziju.

Ove spise je Stieber u Ansbachu podijelio na 8 serija (Tituli):

- I. Genealogica
- II. Spisi koji se odnose na povijest Ugarske, odnosno na djelatnost Jurja Brandenburškoga u Ugarskoj
- III. Brandenburški posjedi u Ugarskoj
- IV. Cameralia (Komorski spisi)
- V. Namještanje službenika na brandenburškim posjedima u Ugarskoj
- VI. Kraljevska prava (Regalia) i povlastice
- VII. Generalia
- VIII. Prodaja brandenburških posjeda u Ugarskoj.

Ove serije razdijelio je na brojeve (numeri) koji su sadržavali veći ili manji broj spisa.

Nakon 100 godina ovi su spisi u Münchenu obrađivani i uvršteni u fond »Brandenburger Literalien« u fasc. CCII—CCIX s brojevima 1027—1245, a pojedini spisi unutar jedinica signirani su brojevima od 1 dalje.

Početkom god. 1910. bavorska vlada je od austrijske zatražila neke spise o azilu za gubavce u Rothacheru. Iza toga su nastali pregovori o zamjeni arhivalija između dviju država. Nakon višegodišnjih dogovora bio je god. 1914. sastavljen protokol prema kojemu je bavorski Državni arhiv trebao predati Austriji 193 broja spisa, a Bečki arhiv bi odstupio 22 isprave o Berchtesgadenu, 5 o Regensburgu, jedan augsburški popis slika iz god. 1643. i jedan rukopis iz Niederaltaicha. Međutim, do zamjene nije došlo, jer je izbio prvi svjetski rat i tako je ovaj dio obiteljskog arhiva Hunyadi-Brandenburg ostao u Münchenu do god. 1938. kad je preseljen u Nürnberg.

Između dva rata istraživali su arhivsku građu ovoga fonda i mađarski arhivisti Béla Iványi i Endre Veress. Za vrijeme pak Drugog svjetskog rata snimio je László Makkai znatan dio ovog materijala i njegove fotokopije nalaze se od 1952. god. u mađarskom Državnom arhivu. U vremenu od 1961. do 1964. mikrofilmirana je i sva preostala građa arhiva u Nürnbergu koja se odnosi na Ugarsku i tako se sada svi mikrofilmovi ove građe nalaze u Budimpešti.

Jedan dio građe arhiva Hunyadi-Brandenburg nalazi se još u Bambergu i u Merseburgu. To je materijal koji se čuvao u Plassenburgu. Kasnije je prenesen u Berlin, zatim jedan dio u Bamberg, a drugi u Merseburg gdje se nalazi odjel Njemačkog centralnog arhiva Potsdam. I ovaj je dio građe snimljen.

Arhivski fond koji je nastao u 16. stoljeću i preko 200 godina čuvan kao jedna cjelina, kroz daljih 110 godina bio je iz raznih motiva tako rascjepkan da se danas njegovi dijelovi nalaze u 6 arhiva: Nürnberg, Bamberg, Merseburg, Budimpešta, Zagreb i Beč. Moderna tehnika filmskog snimanja arhivske građe omogućuje da se danas ipak sva građa ovog fonda može istraživati u mađarskom Državnom arhivu.

Ivan Borsa je ovom precizno izrađenom studijom učinio uslugu arhivistima i historičarima koji se bave problematikom 15. i 16. stoljeća davši pregled povijesti ovog obiteljskog arhiva od njegova nastajanja do razbijanja njegove cjeline. Ujedno je pokazao kako su mađarski arhivisti uz pomoć moderne tehnike mikrofilmiranja uspjeli konačno uspostaviti njegovu cjelinu te se sva građa ovog obiteljskog arhiva može koristiti na jednom mjestu uz veliku uštedu vremena i troškova koji bi nastali kad bi se građa u svrhu istraživanja morala tražiti na toliko različitih mjesta.

Metod Hrg

KREŠIMIR FILIĆ, VARAŽDINSKI MESARSKI CEH. Zapisnici 1589—1708. Varaždin 1968. Izdanje Kulturno-prosvjetnog vijeća općine Varaždin

Varaždinski historičar prof. Krešimir Filić objavio je krajem 1968. godine u posebnoj izdanju Kulturno-prosvjetnog vijeća Varaždin Zapisnike mesarskog ceha od 1589. do 1708. godine pod naslovom »Varaždinski mesarski ceh«. Ovo je izdanje objavljeno kao Knjiga I cehovskih spisa Povijesnih spomenika grada Varaždina.

Prije svega treba naglasiti da je ova arhivska građa gotovo u cjelini pisana na suvremenoj kajkavštini, pa će razumljivo pobuditi odgovarajući interes i kod historičara hrvatskog jezika.

Djelo ima 431 stranu, knjiga je formata 23×17. Urednik je sam autor, omot i vinjete su umjetnički rad akad. slikara prof. Vere Kuntner, a fotografske priloge je dao Viktor Plavec, oboje iz Varaždina.

Dovoljan je jedan pogled na »sadržaj« ovoga djela pa da nam ovo izdanje bude predstavljeno kao veoma ozbiljna stručno-naučna edicija koja osim toga raspolaže i s naučnim aparatom: naučna arhivska građa je transkribirana na 289 strana, a 112 ih imaju ostali naučni prilozi: Indeks imena i stvari samih Zapisnika dat je na 20 strana, Kazalo imena i stvari rasprave o mesarskom cehu ima 4 strane, Rječnik nepoznatih kajkavskih riječi dobio je 6 strana; »Neke osebine pisane hrvatske kajkavštine mesarskih zapisnika« prilog su historičara Filića, koji je tu za jedan čas na 2 strane teksta postao i lingvist. Osim toga, radi bolje orijentacije autor je na 7 strana u svome djelu donio jedan popis cehmeštara varaždinskog mesarskog ceha pod naslovom »Redoslijed cehmeštara varaždinskih mesara«, obuhvativši vremenski period 1589—1882. godine.

Baveći se transkripcijom i studijem ove naučne arhivske građe o mesarskom varaždinskom cehu, autoru su očito u tom mukotrpnom poslu s puno akribije postale dostupne mnoge pojedinosti iz života i rada varaždinskih zanatlija mesara organiziranih u cehu. To mu je izvanredno poslužilo, pa nam je na početku ove naučne arhivske građe, kao neki uvod, na 90 stranica teksta donio prikaz o tom njihovu životu, uklopivši tu i nekoliko misli o historiji grada Varaždina, napose s kulturnohistorijske strane. Već sami naslovi poglavlja ovoga prikaza dovoljni su da nas upoznaju s tim »uvodom«: Razvitak varaždinskog naselja, Postanak i razvitak varaždinskog mesarskog ceha, Uprava ceha, Naučnici i djetići, Cehovski majstori, Majstorska radnja (Remek), Vršenje me-